

Успаміны Клімёнка Івана

“Калі пачалася вайна, мне было 25 гадоў. На той момант я ўжо адслужыў у польскай арміі. Нас пачалі мабілізаваць на фронт. Збіраліся ўсе на станцыі Радашковічы. К 20 гадзінам там назбіралася шмат прызыўнікоў на фронт, былі і добраахвотнікі: хлопцы ў такіх гадах, як я, і старэйшыя мужчыны, нават дзеці. Там я сустрэў знаёмых з Вязыні, з Ясьманаўцаў. І раптам знянацку наляцелі нямецкія самалёты, якія пачалі бамбіць станцыю. Помню іх гул, узрывы, крыкі і стоны людзей. Я зваліўся на зямлю і ляжаў, пакуль самалёты не зніклі. Цудам застаўся жывы. Крыху ачуняўшы, падняўся на ногі, але лягчэй не стала...

Вакол ляжалі мёртвыя людзі, куды ні паглядзіш – і на рэльсах і на да-розе, шмат забітых, акрываўленых дзяцей. Стаяў, як бы нечага чакаючы, не чуў ні галасоў, не бачыў ужо, як раней, ні блакітнага неба, бо слёзы запаланялі твар. Помню, як падбеглі таварышы, якія таксама засталіся жывымі, нешта крычалі, паказвалі некуды. Але я як бы нічога не чуў, потым зразумеў – усе, хто застаўся ў жывых, уцякалі. Уцякалі хто – куды, каб толькі не бачыць смерці, якая была паўсюду. Тут мы ўбачылі каля сябе раненага лейтэнанта, які стагнаў, нешта хочучы сказаць. Мы прыпад-нялі яго, і ён толькі паспеў сказаць: “Хлопцы, вы маладыя, ратуйцеся, уцякайце. А інакш заб’юць вас, не сустрэнеце сталасці.” І памёр...

Не ведаю, што нахлынула тады на нас, не помню. Помню, беглі з таварышамі. Беглі дамоў, у родны куточак, у родную вёску. Не чулі ні смагі, ні цяжару ў нагах, ніякай болі – толькі страх, страх за жыццё, за тое ўба-чанае маладымі вачамі – першыя крокі смерча – вайны. Хацелася забыцца пра ўсё, прыйсці да роднага дому, легчы пад бярозаю і забыцца, як бы нічога не было.

Спыніліся мы каля Селішча у лесе, ногі ўжо больш не хацелі несці нас. Аказалася, прабеглі 20 км і ўсяго за некалькі гадзін. Думкі пачалі паступова прыходзіць і пацякалі слёзы... Плакаў я, плакаў першы раз у жыцці. Не ведаў тады яшчэ, што гэта жыццё, абпаленае вайной, заставіць яшчэ не раз пакутаваць. Заставіць змірыцца, змагацца і навучыць вынослівасці. Гэта быў першы і апошні раз, калі я плакаў. Больш не давялося, на слёзы і часу не хапала, і сілы. Хацелася, але не атрымалася... Бо пры-вык да пакут, да болю, да смерці, да жыцця, за якое моцна хацелася тры-мацца. Хоць і не было яно ў радасць.

Успамінаючы той дзень, цяпер думаю, што менавіта тады і пастарэў я раней часу.

Сядзелі мы ў лесе каля гадзіны. Было нас чацвёрка. Сядзелі моўчкі, а што гаварыць? І словы не прыходзілі, ды і не патрэбны былі яны цяпер. Ясную цішыню парушылі нейкія крокі. Адварнуўшыся, мы ўбачылі немцаў з аўтаматамі, якія напраўляліся да нас. Падышоўшы, загадалі ўстаць, потым спыталі хто мы, салдаты ці партызаны. Мы адказалі, што мы вясковыя і нідзе не служым. Але яны нам не паверылі і прыказалі қапаць яму. Зразумелі мы, што жрыць нам засталася нядоўга. Вырыўшы яму, немцы паставілі нас каля яе, паднялі аўтаматы і прыцэліліся. Але раптам, выбегла нейкая жанчына, яна стала перад немцамі на калянах і пачала іх прасіць, каб адпусцілі нас. Яна сказала, што ведае нас, што мы з в.Селішча і прыйшлі ў лес намеціць дровы для зрубу. Немцы адпусцілі нас. Якія мы тады былі шчаслівыя! Смерць была блізка – блізка, але раптам абышла нас. Вось гэтым і адрозніваецца вайна ад усяго іншага – раптоўнасцю. Мы дзякавалі тую жанчыну, цалавалі яе рукі, як рукі роднай маці. Усю вайну мы з таварышамі пражылі ў лесе, былі сувязнымі ў партызанаў. Вайна, яна для ўсіх аднолькавая – жах, боль, пакуты, смерць.”

Гэтае апавяданне я прачытала ў дзённіку свайго прадзеда, які мне даў мой дзядуля. Раніцы вайны – самыя страшэнныя. Яны вельмі цяжка загойваюцца. Прайшло ўжо шмат гадоў, як не стала майго прадзеда. На жаль, я не паспела яго і падзякаваць. Я яшчэ маладая. Усё маё жрыць наперадзе. Я разумею, што патрэбна ведаць сваю гісторыю, гісторыю краіны, але і гісторыю жрыццаў людзей, якія змагаліся за яснае сонца над нашай галавой.

О, колькі яшчэ
Праз гады штармавыя
Палаючай праўды
Нікім не адкрыта,
Каб сталі праўдзівымі
Словы святыя:
“Ніхто не забыты,
Нішто не забыта...”

Пақідаю вам, людзі, усміхаюцца
І добрых снах. Я ад добрых адвык,
Мне пажары, пажары ўсе сняцца,
Я баюся аслепнуць ад іх,

А. Пысін

*Іваноўская Любоў Андрэеўна, 1926 г. нар.
Пражывае ў в. Вязынь Вілейскага раёна.*

Да вайны на гэтым месцы, дзе зараз наша школа, быў драўляны будынак школы сямігодкі. Вучылі ў ёй толькі на польскай мове. Я закончыла 5 класаў. У 1939 г. на з'ездзе ў Беластоку, дэпутатам якога была мая бабуля Нарэйка Алена Вікенцеўна, Заходняя Беларусь была далучана да Савецкага Саюза. Паньы паўцякалі, і панскі палац быў аддадзены пад школу. Там я закончыла шосты клас, дзе вучылі нас ужо на рускай і беларускай мовах.

Потым страшная вестка – вайна. У панскім палацы зрабілі пастарунак. Кругом пракапалі канаву і абгарадзілі қалючым дротам. Баяліся партызан. Сёмы клас я қанчала зноў у старой школе. Потым у гэтай школе арганіавалі батальён самааховы з 40 чалавек. Так яго назвалі. Батальёнцы на-сілі другую форму не такую, як у паліцыі. Была ў іх аўчарка. Немецаў тут у Вязыні не было. Усё тварылася рукамі паліцаёў. Немецаў і латышскі батальён мы толькі бачылі, як яны праходзілі праз нашу мясцовасць. Нямецкія салдаты тақсама былі розныя. Адзін немец убачыў дачку нашага суседа, дастаў фотаздымак сваёй дачкі і сказаў, што яны вельмі падобныя. Немец заплакаў і сказаў, што больш, напэўна, ён не ўбачыць сваю сям'ю. Сказаў, што ён рабочы і рускі рабочы, што ён страляе ў не-ба. І яшчэ сказаў: "Напалеон быў у Маскве. Гітлер не будзе. Гітлеру қанут!" Прасіў не гаварыць пра гэта нікому, інақш расстраляюць і яго, і сям'ю. І яшчэ сказаў, што қалі б ён не пайшоў на вайну, то дома забілі б яго і ўсіх членаў яго сям'і. Ён размаўляў қрышку па – польску, па-руску. Так што мы яго разумелі.

Самыя страшныя былі эсэсаўцы. Яны забівалі людзей і палілі вёскі. Ім дапамагалі ў гэтым паліцаі. Страшна было ў час блақады. За Ільяй была партызанская зона. Днём з ветрам даносіўся дым і гар, а вечарам увесь гарызонт быў ахвачан чырванню пажараў і несла пахам паленых целаў жывёл і людзей. Вязынскія паліцаі тақсама стараліся. Выбівалі сем'і тых, хто пайшоў у партызаны. Такі ўчынак яны здзейснілі ў Қобузях, Прыгузях, Лясной і другіх вёсках. У Қобузях забілі бацьку і маці, а дзеці былі ў Вязынкі, то цудам засталіся жывы.

У Прыгузях была сувязная партызанская. Яна часта прыходзіла да сваёй радні. Ноччу партызаны забралі яе з дзецьмі ў партызанскі лагер, а днём прыехалі паліцаі, яе не знайшлі. Забралі, што было, хацелі хату

спаліць, але суседзі адкупіліся самагонам, салам. Блізка хаты стаялі. Пасля гэтага жанчына вярнулася з дзецьмі ў вёску.

З Вязынкі ў паліцыйні служылі 6 чалавек. Былі з іншых вёсак, з-за Маладзечна, з-за Вілейкі. Сем'і паліцэйскія жылі ў Вязыні. Была адна сям'я са шклозавода. Зяць служыў у паліцыйні ў Вілейцы, адзін чын у паліцыйні ў Вязыні, другі – настаўнікам быў у Ільі. Пасля вайны сыноў не судзілі. Як аказалася, яны мелі сувязь з партызанамі. Сын, які служыў у Вязыні, ніколі не ездзіў на брудныя справы. Шо ён хварэў, то другія былі прычыны ў яго. Вельмі страшна было, як забівалі яўрэяў у Вязыні. Іх было 19 сем'яў, выратавалася калі 10 чалавек. Людзей расстрэльвалі, сцягвалі ў ямы і заганвалі тут жа. Гэта ўчынілі Вязынскія і Ільянскія паліцаі. Потым грабілі ўсё, што маглі.

Калі мяне запісалі ў Германію на работы, я схавалася ў Рабуні ў сваякоў. Мая дваюрадная сястра Вера была партызанская сувязной. Яе забралі ноччу партызаны, устроілі праверку, далі сувязнога, які назваўся Юркам, вызначылі месца сустрэч. Гэта ў ляску на дарозе з Вілейкі на Рабунь. Яе знаёмая звяла з дачкой бургамістра, рэкамендавала ёй яе, як до-брую швачку. Вось яна і хадзіла ў Вілейку. Шыла дачцэ і мацеры яе сукенкі і многае чула ад іх. І вось аднойчы дачка і запрашае яе застацца на другі дзень, бо будзе многа гасцей. Прыбывае эшалон салдат, будуць выбіваць партызан. Будзе многа начальства, будзе весела. Яна ў той жа дзень перадала гэтыя вельмі важныя звесткі. Безумоўна, там, дзе яны шукалі, партызан не аказалася.

Помню, як бамбілі немцы каля Клінцава. Многа салдат загінула, многа было параненых; без ног, без рук, кроў, раны, стогны... Страшная карціна. Прасілі вады. Мы дапамагалі параненым: мылі сцываўленыя бінты, пра-мывалі раны, прасавалі бінты.

Усход і цяпер мне бачыцца барвовым. Галоўная задача ўсіх нас – зберагчы мір.

Успаміны Ключнік Веры Мікалаеўны.

Нарадзілася Вера Мікалаеўна 13 жніўня 1924 года ў вёсцы Пляшчаны Хаценчыскага сельсавета Ільянскага раёна (цяперашні Вілейскі раён).

Вясной 1944 года немцы прыехалі ў вёску, сабралі людзей і сказалі, што бяруць іх у раён рабочымі. На самай жа справе павезлі ў Германію. Сям'я Веры Мікалаеўны была невялікая, усяго чатыры чалавекі: яна, тата, мама і малодшы брат, якому было ў той час 10 год.

З успамін Веры Мікалаеўны: “У Германію ехалі на поездзе, але страшна не было, бо побач былі родныя. Завезлі ў горад Странсбург. Там усёй сям'ёй працавалі на заводзе (акрамя дзевяцігадовага брата), дзе апылялі дэталі – дробныя запчасткі для баявых машын, для танкаў. Малодшы брат захварэў на запаленне лёгкіх, але, на шчасце, выжыў.

На арботу падымаліся вельмі рана, клікалі гукі сірэны, пад гэтыя ж гукі ішлі дамоў. Жылі ў бараку, спалі на двух'ярусных ложках. Кармілі вельмі дрэнна: давалі грам па сто прэлага хлеба і нейкай паліўкі з бручкі. Працавалі ж ад цямна да цямна. Пад канец працы моцна балелі спіна і рукі ды і заснуць адразу на цвёрдых нарах не ўдавалася. У галаву лезлі розныя думкі, успаміналася родная вёска.

У лагеры знаходзілася 1 год. Калі па радыё аб'явілі, што скончылася вайна, усіх адпусцілі дамоў.”

Вярнулася Вера Мікалаеўна ў родную вёску ў 1945 годзе. Трэба было ўладкоўваць сваё жыццё, пачынаць жыць па – новаму. Паступіла ў тэхнікум “Новае поле”, які знаходзіўся за Заслаўем у панскім маёнтку. Праву-чылася там 1,5 года. Потым яе накіравалі ў в. Есьманаўцы, працавала на ферме, раздавала корм жывёлам. Там пазнаёмілася з Марозам Сяргеем Антолнавічам, за якога ў 28 год выйшла замуж.

У 1957 г. пайшла працаваць ў дзіцячы сад у в. Вязынь, дзе была нянькай. Там працавала да пенсіі.

Цяпер Вера Мікалаеўна жыве ў вёсцы Есьманаўцы разам з сынам. Муж памёр у 1989 годзе.

На пытанне: “Ці сніцца вайна?”, Вера Мікалаеўна адказала: “У першыя гады пасля вайны снілася вельмі часта, а цяпер ужо не.”

Пра вайну ўспамінаць Вера Мікалаеўна не любіць, так як гэта быў вельмі цяжкі час.

*Масқаленқа Пётр Мікалаевіч,
інвалід ВАВ, 1924 г. нар.,
жыхар вёскі Вязынь.*

Қалі мяне забіралі ў армію, ніхто яшчэ і не думаў пра тое, што зусім хутка прыйдзе жахлівы час – вайна, вайна з фашысцкімі акупантамі.

У 1941 годзе усіх такіх служачых як і я сабралі ў ваенкамат у Ільі, што за 10 км ад Вязыні. Затым павезлі ў Маладзечна, а з Маладзечна ў Бабруйск. Там 3 месяцы пабылі на вучобе...

І Радзіма паклікала на дапамогу ўсіх сваіх юных сыноў і дачок.

Пасля трох месяцаў вучобы адправілі нас, васемнаццацігадовых хлопцаў, на фронт. Я папаў ў пяхоту. Жудасныя карціны давялося зведаць мне першыя дні: смерць пабачыў на кожным кроку. Перастраляюць у час бою большую палову нашай роты, а на наступны дзень зноў прывозяць такіх як я, зусім юных байцоў.

А чырвонае зарыва пажарышч... Як цяжка было ўспрымаць і бачыць тое, што чырвонай ніткай гарэлі яшчэ нядаўна мірныя вёскі такіх жа мірных жыхароў. Вёскі выпальвалі поўнасьцю: абкладуць саломай хаты і падпаляць. Спальвалі нават з людзьмі. А вось нам па загаду Сталіна не-льга было здзекацца над немцамі.

Брат мой служыў у партызанах. Быў падраўніком, гэта была найбольш небяспечная справа. Але ж ён не здаавўся. А бацьку немцы пасадзілі ў турму. І зноў узгадваюцца тыя жудасныя моманты, калі фашысты здзекаваліся над ім, пыталі, есці давалі адзін раз у дзень, і тое вады з лустай хлеба. Спачатку катавалі, а потым і зусім застрэлілі майго тату бяздушныя фашысцкія акупанты.

На фронце я быў ва Усходняй Прусіі. Кожны мой дзень праходзіў на вуліцы, у агонах. Запомніліся мне пабудовы хат у немцаў. Хаты ў іх былі цагляныя, пакрытыя чараніцай у адрозненне ад нашых драўляных.

На фронце са мной ваявалі розныя прадстаўнікі народаў: і рускія, і літоўцы, і палякі, і канешне ж, мы – беларусы. Але, як кажучь, бяда з'ядноўвае людзей. І мы не заўважалі нацыянальнай розніцы: усе былі роўныя. Дзялілі разам апошнюю лусту хлеба. На вайне, як на вайне. Кармілі на фронце два разы ў дзень: цёмна раніцай і цёмна ноччу. Даводзілася нават і галадаць, ды і не адзін раз. Ад голаду ды холаду падключаліся розныя хваробы. Не хочацца надта і ўзгадваць, што давялося пабачыць на вайне.

У нашай Вязыні быў полацкі гарнізон. Але, як не дзіўна, немцы не чапалі нашых жыхароў. У фашыстаў была мэта: пацінуць толькі пакора-ных і здаровых, а астатніх знішчыць. У вёсцы, у асноўным, арудывалі паліцаі, якія больш прынеслі гора і слёз нашым жыхарам.

Узгадваецца раница 14 красавіка 1944 года. У гэты дзень я чуць не развітаўся з жыццём. Узарвалася міна і яе асколкі разбілі мне галаву. Шаму перамогу сустрэў ў шпіталі.

Сапраўдная перамога да нас прыйшла, калі 10 чэрвеня 1944 ода мы выйшлі з горада Гумбініна (горад ва Усходняй Прусіі). Згодна прыказу ішлі не арганізавана, а паасобку, па 1 – 2 чалавеку. Немцы ўжо адступалі і бамбілі ўсё падрад. Пагэтакму ісці строем было надта небяспечна. Так атрымалася, што пяхом прыйшоў з гор. Гумбіна ў родную Беларусь. Але дахаты я не дайшоў: да 1950 года яшчэ служыў у Брэсце.

Суднік Вольга Мікалаеўна